

СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА ЩОДО ЛІКВІДАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ НЕРІВНОСТІ ОКРЕМИХ ПРОШАРКІВ НАСЕЛЕННЯ

Постановка проблеми. Забезпечення соціальної безпеки суспільства в цілому та кожної особистості окремо повинно відбуватися за рахунок державної соціальної політики, яка буде створювати умови для запобігання різним загрозам особистості, суспільству й державі в цілому.

Значні зміни, що відбуваються в суспільстві, ламка старих стереотипів і формування нових цінностей, соціальних інтересів і норм особистості, соціо-стратифікаційні та демографічні тенденції, різке збільшення і посилення небезпек щодо функціонування соціальної сфери і, в кінцевому результаті, всього соціуму зумовлюють потребу в посиленні уваги до проблеми забезпечення соціальної безпеки, у вивченні технологій та механізмів забезпечення соціальної безпеки всього суспільства й створення необхідних передумов для вдосконалення та розширення його соціальної бази в процесі реалізації соціальної політики. Тому забезпечення соціальної безпеки, пошук шляхів вирішення цієї проблеми є надзвичайно актуальним і своєчасним.

Стан проблеми. Питанням соціальної безпеки взагалі та її значенню в системі національної або економічної безпеки держави, регіонів, аналізу її стану та її основних складових як підґрунтя для сталого розвитку, шляхам її забезпечення, вирішенню найважливіших проблем соціальної політики в Україні присвячено роботи таких вчених як: Б. Андрушків [1], І. Гнібеденко [2], Б. Данилишин [3], Е. Лібанова [4], А. Колот [2], В. Куценко [3], О. Новікова [2, 5-6], Н. Палій [7], А. Халецька [8].

Але наразі залишаються недостатньо вивченими питання дотримання вимог інклюзивності соціальної безпеки та шляхи вирішення цього питання.

Метою даного дослідження є обґрунтування необхідності соціальної політики держави, спрямованої на забезпечення соціальної безпеки кожної людини незалежно від її приналежності до будь-якого прошарку суспільства або її фізичного стану.

Виклад основного матеріалу. У науковій літературі визначення соціальної безпеки в основному пов'язують із «захистом інтересів країни й народу в соціальній сфері», «захистом і організацією умов із запобігання або ліквідації загроз, виникаючих внаслідок появи дисфункцій в її економічній, соціальній, політичній, військовій та технічній підсистемах». Але головним завданням держави є забезпечення особистої безпеки кожного громадянина, високої якості його життя, захист його життя, прав і свобод, здоров'я і власності. Люди об'єктивно потребують забезпечення соціальної безпеки, а держава та її регіони – відповідної політики, концепції та стратегії. Усвідомлення цієї потреби знаходить все більш широке відображення в законодавчих актах, офіційних документах.

Стратегія сталого розвитку «Україна 2020» визначає пріоритети розвитку країни на найближчий час, у тому числі в економічній, соціальній та екологічній

сфері. Тобто, в державі вже є розуміння, що соціальна сфера, соціальна безпека має бути пріоритетною серед сфер національної безпеки, бо вона є пріоритетною для кожної окремої людини. Але в той же час до Стратегії національної безпеки України, яку було прийнято у 2015 році, не включено відповідних напрямів і заходів щодо забезпечення соціальної безпеки.

Соціальна безпека повинна бути головною метою і основним завданням з дотримання в суспільстві й державі високої якості життя, добробуту, невід'ємних прав і свобод всіх людей, а соціальна політика бути найважливішим способом її забезпечення.

Соціальну безпеку суспільства та кожного окремого громадянина забезпечують висока якість життя населення; оптимальна трудова зайнятість населення та кваліфіковані трудові ресурси з високою професійною мотивацією до продуктивної діяльності; наявність численного «середнього класу»; дотримання прав і свобод громадян; стабільність інституту сім'ї, в тому числі за рахунок високої народжуваності та підвищення середньої тривалості життя в країні; високий морально-духовний та творчий потенціал населення.

А Україна за даними глобального дослідження «Індекс соціального розвитку», розробленого американською неурядовою установою Social Progress Imperative за підтримки Deloitte, знаходилася у 2017 році на 64 місці за цим індексом серед 128 країн світу. Індекс визначає рейтинги країн на базі показників (53 показника, що включають рівень розвитку охорони здоров'я, освіти, доступу до житла, захисту прав, толерантності тощо), а соціальний розвиток визначається як здатність суспільства задовольняти основні потреби своїх громадян, створювати умови для окремих осіб і громад для реалізації їхнього потенціалу та поліпшення якості їх життя.

Україна увійшла до групи країн з розвитком вище середнього. Усі показники соціального розвитку України залишилися переважно на рівні 2016 року. Незначне покращення відбулося у показниках «доступ до інформації та комунікацій», «свобода вибору та особиста свобода», «доступ до вищої освіти». Водночас незначне погіршення спостерігається у показниках «особиста безпека» та «толерантність». Найвищий бал, аналогічно до 2016 року, має «харчування та базове медичне обслуговування» (98,47 зі 100) та «доступ до базової освіти» (97,52). Найнижчі показники – «толерантність» (40,52) та «якість навколишнього середовища» (50,37) [9].

Й хоча попри соціальні, політичні та економічні труднощі, Україна за рівнем «Індексу соціального розвитку» випередила всі країни СНД, але відставання не тільки від країн-лідерів за цим індексом, а й від країн, які входять до першої квартилі, надзвичайно високе, що підтверджує дослідження проведене у 2017 році українськими фахівцями, демонструючи надзвичайно низький рівень соціальної безпеки в Україні [6].

Аналіз стану соціальної безпеки показав, що практично всі експерти за різним ступенем негативного впливу вважають його в Україні надзвичайно небезпечним. За даними експертів, чотири сфери національної безпеки найбільш негативно впливають на стан соціальної безпеки, а саме: економічна сфера (77,1%), внутрішньополітична сфера (59%), воєнна сфера та сфера державного кордону (52,4%), інформаційна сфера (34,3%).

Наявність внутрішніх загроз соціальній безпеці визначили 96,2% експертів. Ось перелік найбільш гострих внутрішніх загроз:

зростання ризиків та небезпек, пов'язаних зі збройним конфліктом на сході України (73,3%), високим рівнем бідності (63,8%), неефективністю системи державного управління, незбалансованістю національної безпеки та соціальної політики (59%);

недосконалість державної політики зі збереження людського потенціалу (51,4%);

зростання соціальної нерівності у суспільстві (51,4%);

поглиблення моральної і духовної деградації суспільства (33,3%) [6, с. 155-157].

В основі виникнення й розвитку небезпечних і надзвичайних ситуацій соціального характеру, в першу чергу соціальної нерівності, знаходяться економічні, соціально-політичні, міжетнічні та міжконфесійні протиріччя, які суттєво впливають на нормальне функціонування суспільних відносин у різних сферах життєдіяльності. Ігнорування цих протиріч, небажання або неспроможність своєчасно вирішувати проблеми сучасного суспільного розвитку стає причиною деструктивних соціальних явищ та катастроф.

Соціальна нерівність зумовлює сприйняття людьми соціальних процесів і явищ в термінах соціального простору, який є багатовимірним, тобто існує безліч критеріїв оцінки положення людини в ньому: стать, національність, вік, професійний статус, рівень добробуту, місце в політичній ієрархії, релігійні погляди тощо. Розшарування суспільства, яке виникає внаслідок таких процесів, є викликом для національної безпеки, породжуючи «політичну корупцію», соціальну напругу та/або соціально-політичний нігілізм, що підриває розвиток політичної культури.

Події на сході стали причиною виникнення ще однієї соціальної нерівності, бо в країні немає розуміння, що переселенці з Криму й Донбасу, люди, які залишилися на окупованих територіях, — це українці, їх біль — це спільний біль всіх українців. Й головне, що соціальна політика держави, її інформаційна політика, на жаль, тільки поглиблює цю нову соціальну нерівність.

Українська влада за своєю поведінкою залишилася байдужою до проблем переселенців, не організовано дійсного задоволення їх потреб у тимчасовому або постійному житлі, не вирішено питання відкриття малого бізнесу, не створено умов заохочення до створення нових робочих місць і до організованого набору на роботу переселенців, законодавчо закріплено несправедливість у пенсійному забезпеченні, наданні соціальної допомоги, майже повністю відсутня необхідна інформація для переселенців.

Переселенці для отримання соціальних виплат і/або пенсій повинні проходити перевірку місця проживання, фізичну ідентифікацію в «Ощадбанку» (тільки переселенці повинні її проходити, тільки вони

не мають права отримувати пенсію через інші банки), верифікацію Мінфіну, перевірку системою «Аркан» на перебування на непідконтрольній території понад 60 днів. Все це порушує їх права на приватне та сімейне життя, свободу пересування, недоторканість житла, соціальний захист, пенсійне забезпечення тощо.

Тобто, виникла дискримінація (соціальна нерівність) за ознакою належності до певної соціальної групи, коли людей позбавляють пенсії та/або соціальної допомоги з вищезазначених причин.

Але якщо мова йде про пенсії, то коли відкрити пенсійне законодавство, то там немає підстави для припинення пенсії ні тому, що особа не знаходиться на підконтрольній території України, ні тому, що вона не пройшла перевірки місця проживання, фізичної ідентифікації або верифікації Мінфіну, або попала до списків СБУ, які взагалі не зрозуміло на підставі яких критеріїв складаються.

На сьогодні майже немає місць, де могли б жити переселенці, і держава нічого не робить для того, щоб їх створити, практично відсутні робочі місця, де б міг працювати переселенець, особливо переселенець-пенсіонер.

Законодавство ж країні не тільки не встигає за потребами людей і змінами ситуації, а й не виконує міжнародні норми щодо мігрантів і внутрішніх переселенців, які мають особливі потреби, а тому і особливі права вимушено переміщеної особи.

Ще одним прощарком населення, яке на собі відчуває соціальну нерівність, є інваліди, тому що права й умови життя наших людей з інвалідністю не відповідають тим базовим канонам Конвенції ООН «Про права інвалідів», яку Україна ввела в дію 4 лютого 2010 року. Скоріше за все причини невпровадження цієї Конвенції ООН полягають не в нинішньому економіко-політичному стані України, а у відношенні держави і суспільства до суттєвого трудового й інтелектуального потенціалу людей з інвалідністю.

Й тільки, коли держава усвідомить цей факт, а суспільство прийде до розуміння, що залучення інвалідів до активного суспільно-корисного життя, кінець кінцем, призведе до консолідації суспільства та активізації соціально-економічного розвитку країни, тільки тоді проблеми інвалідів будуть вирішуватися не для «галочки».

Тобто для знищення існуючої давно соціальної нерівності щодо інвалідів та нової соціальної нерівності щодо переселенців доцільно зробити певне коригування податкового кодексу. Це може бути:

збільшення диференційованої норми працевлаштування інвалідів на підприємствах та установах у відповідності до сфер їхньої діяльності та введення певної норми працевлаштування переселенців;

впровадження системи гарантованого замовлення для підприємств і організацій, де більше 20% штату становлять інваліди та/або переселенці;

застосування технології гарантій громадських установ інвалідів або переселенців перед роботодавцями. Дана технологія повинна передбачати в собі підбір громадськими установами необхідних кандидатів серед інвалідів і/або переселенців для їх подальшого працевлаштування на конкурсній основі, укладання договорів між громадськими установами, які перемогли у відповідних конкурсах, і роботодавцями, для яких ці громадські установи й будуть підбирати кандидатури на вакантні місця.

Але щоб адекватно вирішити проблеми інвалідів або переселенців одних вищеназваних змін до законодавства України недостатньо. Суспільству насамперед потрібно усвідомити, що всі ці проблеми у цих прошарків людей виникли через відсутність механізму масового й економічно доцільного їх включення в активне суспільно-корисне життя. Поки в суспільстві не сформується стійке переконання в тому, що інваліди, переселенці це не тільки об'єкт для проявів співчуття і гуманності, але й вельми потужний потенціал для економічного, інтелектуального й творчого розвитку суспільства, проблеми цих людей в Україні не будуть вирішені.

Тому для формування в суспільстві, серед громадян належного ставлення до інвалідів та переселенців, запровадження ефективного механізму залучення цих людей до суспільно-корисної діяльності спочатку необхідно затратити істотні матеріальні ресурси. Все це неможливо зробити без активної участі громадських установ інвалідів і/або переселенців. Ті ж громадські установи здатні розробляти найбільш оптимальні ідеї щодо вирішення тих чи інших проблем, бо саме вони знають ці проблеми зсередини, залучати необхідний обсяг матеріально-фінансових ресурсів у вигляді благодійної допомоги, міжнародних грантів або за рахунок нового джерела фінансування — краудфандингу.

Ураховуючи той факт, що еволюція невідворотна і, кінець кінцем, суспільство прийде до розуміння невідворотності залучення цих прошарків населення до активного економічно вигідного для країни життя.

Держава повинна змінити свою соціальну політику, скоригувати Стратегію національної безпеки України та Стратегію сталого розвитку «Україна 2020». В цих стратегіях обов'язково потрібно передбачити заходи не тільки з ліквідації соціальної нерівності щодо таких прошарків населення як інваліди та переселенці, а й заходи щодо їх психологічної адаптації.

Треба врахувати той факт, що жителі східних територій України отримали практичний досвід самоорганізації та виживання мирного населення в край важких умовах воєнних дій. Цей досвід має бути переданий іншим громадянам нашої країни як моральне шеплення проти насильства, жорстокості. Він підтверджує, що людська доброта й солідарність в людських відносинах повинна бути при будь-яких умовах їх життя.

Переселенці з промислового сходу технічно грамотні, звикли до праці на великих підприємствах, у великих виробничих колективах, але вони мало пристосовані до сільського життя, тому й у вирішенні цього питання треба передбачити заходи щодо певної зміни їх свідомості, можливості пристосування до життя у сільській місцевості.

Ще одна особливість переселенців — поява новітніх дітей війни. Їх вже більше 300 тисяч. Як відомо, діти є особливо вразливими до соціальних потрясінь, тому й потребують особливої уваги. На все життя в їхній пам'яті будуть закарбовані болючі картини війни. Новітні діти війни потребують розробки спеціальної адаптивної програми, щоб їхнє життя прийшло до норми.

Висновки. Соціальна політика має бути спрямована не тільки на подолання наслідків тих чи інших соціальних ризиків, на ліквідацію соціальної нерівності окремих прошарків, скільки на запобігання причин їх появи, на усунення причин існуючих негативних со-

ціальних явищ, які зачіпають більшість населення або певні його прошарки, забезпечення задекларованих в Конституції соціальних гарантій.

Рівень розвитку соціальної безпеки (незалежно від її складових), треба розглядати як терези, на яких слід зважувати різні політичні, економічні й соціальні акти з погляду того, в яку сторону: підвищення або, навпаки, зниження чи навіть знищення соціальної безпеки вони працюють, бо якщо соціальна безпека цілеспрямовано не служить для оцінки суспільно-політичних рішень і дій, від яких залежить не тільки економічний, але й соціальний розвиток держави, вона втрачає своє значення.

Тому місію соціальної політики в сучасних умовах не слід пов'язувати тільки із захистом соціально уразливих верств населення або створенням умов для фізіологічного виживання людини, а з розв'язанням соціальних конфліктів, що виникають через відсутність балансу інтересів сторін і суб'єктів соціально-економічних відносин, ліквідацією соціальної нерівності. Сучасна соціальна політика в нинішньому її розумінні — це не тільки соціальний захист, соціальне забезпечення, скільки закладання підвалин соціального виміру, соціального розвитку.

Сталий розвиток, подальше зміцнення стабілізаційних процесів у виробництві, активна реструктуризація господарського комплексу з пріоритетним розвитком як базового виробництва, так й інфраструктурних галузей, соціальна орієнтація ринкових реформ та інтеграція України у європейське співтовариство та світовий економічний простір можливі тільки при зміні акцентів у мотивації людської діяльності, переходу від переважання мотиву примноження особистого матеріального багатства до мотивів вдосконалення людини, переходу до від суто економічного до соціально-економічного розвитку держави. А це означає не тільки необхідність покращання якості та рівня життя населення, але й зростання ролі освітньо-виховної діяльності, завдяки якій у підростаючого покоління буде послідовно забезпечено набуття системи цінностей, адекватних нинішньому вкрай тяжкому етапу розвитку нашої країни, нашого суспільства.

Треба відзначити, що в країні вже приділяється увага саме освітньо-виховній діяльності у сфері відношення до діточок-інвалідів, будуються інклюзивні дитячі садочки, школи, в Дніпрі відкрито перший інклюзивний парк, але потрібні спеціальні програми й для дітей-переселенців. Й головне, вже зараз треба розробляти освітньо-виховні програми для дітей, які зараз мешкають на окупованій території, щоб заново адаптувати їх до життя в Україні.

Список використаних джерел

1. Андрушків Б., Владимир О., Павликівська О., Погайдак О., Кирич Н. Наука і практика вирішення найважливіших соціальних проблем України на перспективу. *Вісник економічної науки України*. 2018. № 1. С. 3-10.
2. Гнібеденко І.Ф., Колот А.М., Новікова О.Ф. та ін. Соціальна безпека: теорія та українська практика: монографія. К., 2006. 292 с.
3. Данилишин Б., Куценко В. Соціальна безпека — підґрунтя сталого розвитку. *Вісник НАН України*. 2010. № 1. С. 20-28.

4. Лібанова Е.М. Стратегічні пріоритети соціальної політики України на початку XXI століття. *Демографія та соціальна економіка*. 2008. № 1. С. 9-22.
5. Новікова О.Ф. Соціальна безпека: організаційно-економічні проблеми і шляхи вирішення. Донецьк, 1997. 460 с.
6. Новікова О.Ф., Сидорчук О.Г., Панькова О.В. та ін. Стан та перспективи соціальної безпеки в Україні: експертні оцінки: монографія. Київ; Львів, 2018. 184 с.
7. Палій Н.С. Система діагностики соціальної безпеки. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Tiru/2009_28_1/16.pdf.
8. Халецька А.А. Контури соціальної політики держави: соціальна безпека. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2010. № 2. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=99>.
9. Індекс соціального розвитку 2017. URL: <https://www2.deloitte.com/ua/uk/pages/press-room/research/social-progress-index-2017.html>.

References

1. Andrushkiv B., Vladymyr O., Pavlykivska O., Pohaidak O., Kyrych N. (2018). Nauka i praktyka vyryshennia naivazhlyvishykh sotsialnykh problem Ukrainy na perspektyvu [The most important social problems of Ukraine: science and practice of solving for the future]. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy – Bulletin of Economic Science of Ukraine*, 1, pp. 3-10 [in Ukrainian].
2. Hnibedenko I.F., Kolot A.M., Novikova O.F. et al. (2006). *Sotsialna bezpeka: teoriia ta ukrainska praktyka* [Social Security: Theory and Ukrainian Practice]. Kyiv [in Ukrainian].
3. Danylyshyn B., Kutsenko V. (2010). *Sotsialna bezpeka – pidgruntia staloho rozvytku* [Social security is the basis of sustainable development]. *Visnyk NAN Ukrainy – Bulletin of the National Academy of Sciences of Ukraine*, 1, pp. 20-28 [in Ukrainian].
4. Libanova E.M. (2008). Stratehichni priorytety sotsialnoi polityky Ukrainy na pochatku XXI stolittia [Strategic priorities of the social policy of Ukraine at the beginning of the XXI century]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika – Demography and Social Economy*, 1, pp. 9-22 [in Ukrainian].
5. Novikova O.F. (1997). *Sotsialna bezpeka: orhaniza-tsiiino-ekonomichni problemy i shliakhy vyrishennia* [Social security: organizational and economic problems and solutions]. Donetsk, IIE of NAS of Ukraine [in Ukrainian].
6. Novikova O.F., Sydorchuk O.H., Pankova O.V. et al. (2018). *Stan ta perspektyvy sotsialnoi bezpeky v Ukraini: ekspertni otsinky* [Status and prospects of social security in Ukraine: expert assessments]. Kyiv; Lviv [in Ukrainian].
7. Paliy N.S. *Systema diahnostryky sotsialnoi bezpeky* [System of diagnostics of social security]. (n.d.). *nbuv.gov.ua*. Retrieved from http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Tiru/2009_28_1/16.pdf [in Ukrainian].
8. Khaletska A.A. (2010). Kontury sotsialnoi polityky derzhavy: sotsialna bezpeka [Contours of the social policy of the state: social security]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok – Public administration: improvement and development*, 2. *dy.nayka.com.ua*. Retrieved from <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=99> [in Ukrainian].
9. *Indeks sotsialnoho rozvytku 2017* [The Social Development Index 2017]. Retrieved from <https://www2.deloitte.com/ua/uk/pages/press-room/research/social-progress-index-2017.html> [in Ukrainian].

Ю. В. Дятлова

канд. екон. наук,

Донецький державний університет управління, м. Маріуполь

МЕХАНІЗМИ РОЗВИТКУ ТА БЕЗПЕКИ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ: ДОСВІД КРАЇН ЄС ТА СУЧАСНІ РЕАЛІЇ

Постановка проблеми. У ринкових умовах господарювання, коли визначальним є рух грошових коштів, на відміну від руху матеріальних потоків у адміністративно-плановій економіці, розвиток підприємств, галузей і сфер економіки залежить від фінансових ресурсів. Через недостатність власних коштів бізнес залучає позиковий капітал. У теперішній час основними способами залучення позикового капіталу є банківський кредит, емісійне фінансування, лізинг. У більшості випадків в якості позикових джерел підприємства використовують банківський кредит, що пояснюється відносно великими фінансовими ресурсами банків, а також тим, що при отриманні банківського кредиту немає необхідності публічного розкриття інформації про підприємство.

Надання кредитів є найпоширенішою операцією комерційних банків, забезпечує їм основну частину доходу. Разом з тим, більшість банків зазнає фінансового краху у зв'язку з надзвичайно ризикованою кре-

дитною політикою. У зв'язку з цим, актуального значення набуває проблема вдосконалення кредитної діяльності банківських установ на засадах зарубіжного досвіду та сучасних реалій у банківському секторі України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню теорії та практики банківського кредитування присвячено праці вітчизняних вчених-економістів Я. Белінської [1], Т. Болгар [2], В. Величкіна [3], В. Гейця [4], О. Дзюблук [5] та інших. В їхніх працях аналізуються або окремі аспекти функціонування кредитних відносин, або їх дія на певних етапах економічного розвитку. Чинники та різні складові кредитної політики, що потребують удосконалення, розглянуто в працях В. Ляшенка [6], О. Заруцької [7], Є. Савельєва [8] та ін. Визнаючи вагомий вклад науковців, слід констатувати, що особливостям і напрямкам розвитку банківського кредитування в умовах циклічних криз при-